

7 років Об'єднавчому Всеукраїнському Помісному Православному Собору

✙ Віктор Бедь,
єпископ Мукачівський і Карпатський
керуючий Мукачівсько-Карпатською єпархією
Православної Церкви України

м. Ужгород,
15 грудня 2025 р.

15 грудня 2025 року минає сім років від Об'єднавчого Всеукраїнського Помісного Православного Собору у святій Софії Київській — події, що стала завершальним етапом багатовікового церковного будівництва в Україні та відновленням канонічної і духовної справедливості щодо Автокефальної Української Церкви.

Щоб зрозуміти значення цього Собору, необхідно бачити його не ізольовано, а в тисячолітній перспективі української церковної традиції.

Апостольські витоки: Свято-Андріївська традиція

Згідно з давнім церковно-історичним переданням, зафіксованим у візантійській та східнохристиянській традиції, святий апостол Андрій Первозваний — апостол українських земель, проповідуючи на теренах давньої Скіфії-Русі-України, піднявся на київські пагорби, благословив їх і пророко засвідчив, що на цьому місці засяє благодать Божа і постане великий християнський народ.

Ця Свято-Андріївська традиція є духовно-історичною основою апостольського українського християнства і засвідчує, що Церква на українських землях від самого свого зародження мала вселенський характер, формувалася поза будь-яким зовнішнім церковно-політичним підпорядкуванням і розвивалася як самобутня спільнота віри, покликана до відповідального й вільного служіння Богові та своєму народові.

Давність і історична першооснова Української Церкви серед Помісних Церков

Українська Церква належить до найдавніших Помісних Церков християнського світу, її витоки сягають апостольських часів і ранньохристиянської доби.

Упродовж кінця I — середини IX століть на теренах Скіфії-Русі-України здійснювала своє служіння Скіфська єпархія, яка стала органічною частиною Вселенської Церкви та засвідчила раннє й безперервне поширення християнства на українських землях.

У 860–862 роках, за правління святого блаженного Оскольда, Великого князя Київського з династії Кия, та за архипастирського служіння святителя Фотія, Всесвятішого Патріарха Константинопольського, було проголошено Українську (Руську) Церкву з центром митрополії у Києві, що стало актом її канонічного оформлення та публічного визнання у вселенському церковному просторі.

У 988 році, за правління святого рівноапостольного Володимира, Великого князя Київського, християнство було визнано державною вірою Русі-України, що завершило процес християнізації держави та остаточно утвердило Київ як духовний центр народу і країни.

Українська Церква з центром митрополії у Києві розвивалася як велика Церква народу і держави, формуючи власну духовну й національну традицію, самобутню богословську культуру та розвинене церковне право, нерозривно пов'язані з історією української державності.

До 1721 року Українська Церква залишалася беззаперечним духовно-церковним оберегом усієї Русі-України, зберігаючи історичну спадкоємність, канонічну тяглість і власну ідентичність, попри зовнішні політичні та церковні виклики.

Руйнування церковної єдності та колоніальне підпорядкування Української Церкви

Після втрати української державної незалежності та першого великого геополітичного поділу України, що настав унаслідок поразки Гетьманської України у війні з Московським царством після битви під Полтавою 1709 року, розпочався системний і цілеспрямований процес ліквідації самобутньої Української Церкви.

Ключовим етапом цього процесу стало ухвалення у 1721 році так званого «Духовного регламенту» московським царем Петром I, яким — із грубим і свідомим порушенням церковних канонів та вселенських норм — було ліквідовано канонічний устрій Української Церкви з центром митрополії у Києві. Українська Церква була насильно підпорядкована Московському патріархату (згодом — Російській Церкві у структурі новопроголошеної Російської імперії), а її інституційна, духовна та культурна самобутність — цілеспрямовано зруйнована.

Аналогічні за своєю колоніальною суттю процеси церковної анексії відбувалися і на західноукраїнських землях — у межах Австрійської, а згодом Австро-Угорської імперії, де православні церковні структури були ліквідовані або насильно поглинуті Римсько-Католицькою Церквою. Це призвело до глибокої трансформації та спотворення традиційної української православної церковної спадщини в Галичині, на Закарпатті та Буковині.

Ці так звані «церковні акти» не мали нічого спільного з духовним єднанням. Вони стали інструментами церковної колонізації, що супроводжувалися:

- ліквідацією та заборонаю канонічних структур історичної Української Церкви;
- нищенням української церковної традиції та церковного книгодрукування;
- заборонаю давньоукраїнської церковної мови;
- насильницькою русифікацією богослужіння і богослов'я на сході України;
- католізацією української православної традиції на західноукраїнських землях;
- підпорядкуванням розділеної й поневоленої Української Церкви чужим імперським ідеологіям та зовнішнім центрам управління;
- проведенням через чужинські імперські церковні структури політики асиміляції та денаціоналізації українського народу.

Боротьба за відновлення: ХХ століття (1917–1930-ті)

Після падіння Російської імперії (1917) та розпаду Австро-Угорської імперії (1918) у добу Української Народної Республіки український народ, поряд із відновленням власної державної незалежності, знову поставив питання відродження власної Української Помісної Церкви.

У квітні 1917 року по єпархіях на українських землях розгорнувся організований рух за автокефалію Української Церкви. У червні 1917 року, на Першому Всеросійському з'їзді духовенства і мирян у Москві, делегати десяти українських єпархій внесли декларацію з вимогою проголошення автокефалії Української Церкви.

На початку грудня 1917 року було створено Всеукраїнську Православну Церковну Раду як загальноукраїнський церковний керівний орган, що діяв при Софійському соборі в Києві.

Вона поставила питання про скликання Всеукраїнського Помісного Собору і канонічне оформлення автокефалії Української Церкви.

1 січня 1919 року Директорія Української Народної Республіки (УНР) урядовим законом проголосила автокефалію Православної Церкви в УНР; офіційна назва акта: Закон «Про вищий уряд Української Автокефальної Православної Соборної Церкви».

5 травня 1920 року Всеукраїнська Православна Церковна Рада на пленарному засіданні в Києві проголосила автокефалію – Українську Автокефальну Православну Церкву (УАПЦ), що стало важливою віхою практичного утвердження відродженої української церковної самостійності.

Кульмінацією цих процесів став Всеукраїнський Православний Церковний Собор, який відбувся 14–30 жовтня 1921 року у святій Софії Київській: Собор підтвердив засади відновлення Української Автокефальної Православної Церкви та сформував її церковний устрій, заклавши основу для подальшого життя УАПЦ як історичного й духовного спадкоємця давньої української церковної традиції.

У подальших 1920-х – 1930-х роках, після чергової окупації та нового геополітичного розділення України, московський комуністично-радянський режим відповів репресіями, ліквідацією та фізичним винищенням ієрархії, духовенства й активу УАПЦ. Проте ідею автокефалії знищити не зміг — вона збереглася у вірі народу та в церковному житті української еміграції.

Символом першого відродження Української Автокефальної Православної Церкви став Митрополит Київський і всієї України Василь Липківський — її Предстоятель і духовний провідник, який був розстріляний у Києві 27 листопада 1937 року московським комуністично-радянським окупаційним режимом, ставши мучеником за віру, Церкву і українську духовну свободу.

Друге відродження УАПЦ (1942–1944) та збереження в діаспорі

У роки Другої світової війни на українських землях відбулося друге історичне відродження Української Автокефальної Православної Церкви (1942–1944). Воно здійснювалося в умовах

воєнної окупації нацистського Третього Рейху, правової невизначеності та постійної загрози для духовенства і вірних, але стало черговим свідченням живучості української церковної ідеї та тяглості автокефальної традиції.

Попри Попри надзвичайно складні воєнні обставини, за участі ієрархії Польської Автокефальної Православної Церкви та з благословення Вселенського (Константинопольського) патріархату було канонічно відновлено церковне життя Української Автокефальної Православної Церкви, сформовано її ієрархію та розгорнуто повноцінне пастирське служіння, спрямоване на духовну опіку українського народу.

Це відродження не мало політичного характеру і не було інструментом жодних тимчасових режимів. Воно стало відповіддю на внутрішню духовну потребу українського народу мати власну Помісну Церкву — відповідальну, самобутню та національно зорієнтовану, вірну апостольській традиції й канонічному порядку Вселенського Православ'я.

Після 1944–1945 років, унаслідок повернення московського комуністично-радянського тоталітарного режиму Союзу РСР та нової хвилі політичних переслідувань, значна частина єпископату, духовенства і мирян УАПЦ була змушена до вимушеної еміграції. У цих умовах центр збереження української автокефальної церковної традиції перемістився за межі України — до США, Канади, країн Західної Європи та інших осередків українського розсіяння.

Друге відродження Української Автокефальної Православної Церкви (1942–1944) відбулося з благословення Блаженнішого Діонісія Валединського, Митрополита Варшавського і всієї Польщі, Предстоятеля Польської Автокефальної Православної Церкви, через призначення ним митрополита Полікарпа Сікорського адміністратором Української Автокефальної Православної Церкви, який після 1944 року очолив цю церковну структуру у Західній Європі та в українській діаспорі.

Саме в діаспорі УАПЦ змогла зберегти апостольську спадкоємність, ієрархічну тяглість, богослужбову та духовну традицію, ставши духовним домом для мільйонів українців у вигнанні. Це служіння мало вирішальне значення для збереження ідеї автокефалії, яка згодом стала підґрунтям для відродження Української Церкви на Батьківщині наприкінці XX століття.

Третє відродження УАПЦ і шлях до Об'єднавчого Собору

З 1990 року, в умовах розпаду московського комуністично-радянського тоталітарного Союзу РСР та подальшого відновлення державної незалежності України, розпочалося третє історичне відродження Української Автокефальної Православної Церкви на Батьківщині. Саме УАПЦ стала інституційним і духовним спадкоємцем попередніх етапів українського церковного буття, відновивши канонічну пам'ять, соборний принцип церковного управління та апостольську орієнтацію Української Церкви.

5–6 червня 1990 року у святій Софії Київській відбувся Всеукраїнський Помісний Православний Собор, на якому було проголошено відновлення діяльності Української Автокефальної Православної Церкви в Україні, заявлено про створення Київського патріархату та обрано Патріарха Київського і всієї України, Предстоятеля УАПЦ — Святішого Мстислава Скрипника. Цей Собор засвідчив прагнення значної частини українського

православного духовенства і вірних до відновлення повноцінної помісної церковної суб'єктності з центром у Києві.

25–26 червня 1992 року в Києві було проголошено створення Української Православної Церкви Київського патріархату як окремої церковної структури, що постала в умовах гострого церковного протистояння довкола питання автокефалії та активної протидії з боку Московського патріархату. Відтак у подальші роки в Україні паралельно існували три православні юрисдикції:

- Українська Автокефальна Православна Церква (відновлена у 1990 р.; історична тяглість — з 1917–1921 рр.);
- Українська Православна Церква у юрисдикції Московського патріархату (з 1990 р.);
- Українська Православна Церква Київського Патріархату (з 1992 р.).

Попри відсутність системної державної підтримки, зовнішній тиск, тривале невизнання з боку частини православного світу та внутрішні організаційні труднощі, саме УАПЦ у 1990–2010-х роках зберегла неперервність ідеї української автокефалії як духовної, а не політичної категорії. Вона залишалася простором соборності, відповідальності та вірності українській духовній традиції, не підміняючи церковне покликання політичними амбіціями. Вагомий внесок у підтримку та розвиток ідеї української автокефалії зробила також Українська Православна Церква Київського патріархату, кожна зі структур — у власному історичному та церковному контексті.

Російська агресія проти України у XXI столітті, що набула відкритої форми з 2014 року, стала моментом істини для українського православ'я. Питання Церкви остаточно постало не як внутрішньоцерковна суперечка, а як питання духовної безпеки, свободи сумління та гідності українського народу. У цих умовах визріла історична необхідність подолання багаторічних розділень, відновлення єдності та канонічного утвердження єдиної Помісної Автокефальної Української Церкви.

Цей складний, тернистий і тривалий шлях у XX — на початку XXI століття закономірно привів до Об'єднавчого Всеукраїнського Помісного Православного Собору 15 грудня 2018 року у святій Софії Київській — події, що стала не створенням чогось нового, а завершенням столітнього процесу відновлення автокефалії однієї з найдавніших у християнському світі Церков — Української Церкви, та її поверненням до повноцінного життя у сім'ї Помісних Православних Церков.

Об'єднавчий Собор і Томос (2018–2019)

Передумови: рішення Вселенського Патріархату

11 жовтня 2018 року Священний Синод Вселенського (Константинопольського) патріархату ухвалив історичні рішення, якими було:

- відновлено канонічну діяльність Київської митрополії в Україні у складі Вселенського Патріархату;
- скасовано неканонічні наслідки акту 1686 року, за яким було анексовано Українську Церкву з центром митрополії у Києві Московським патріархатом;

- визнано та відновлено канонічний статус усіх ієрархів і духовенства Української Автокефальної Православної Церкви та Української Православної Церкви Київського патріархату, які були прийняті до канонічного кліру Вселенського Патріархату.

Ці рішення усунули канонічні перешкоди та створили повноцінні умови для відновлення єдності українського православ'я.

Об'єднавчий Всеукраїнський Помісний Православний Собор

15 грудня 2018 року у святій Софії Київській відбувся Об'єднавчий Всеукраїнський Помісний Православний Собор, скликаний Вселенським Патріархом Всесвятишим Варфоломієм I Архондонісом .

На цей Собор персональними письмовими запрошеннями було запрошено ієрархів усіх православних церковних юрисдикцій в Україні:

- Української Автокефальної Православної Церкви;
- Української Православної Церкви Київського патріархату;
- Української Православної Церкви у юрисдикції Московського патріархату.

На Соборі відбулося:

- об'єднання всієї повноти Української Автокефальної Православної Церкви;
- об'єднання всієї повноти Української Православної Церкви Київського патріархату;
- долучення частини ієрархів Української Православної Церкви у юрисдикції Московського патріархату.

Рішення Собору

Об'єднавчий Собор:

- проголосив створення єдиної Помісної Автокефальної Православної Церкви України;
- затвердив її канонічну спадкоємність від древньої Української Церкви та традиції УАПЦ;
- обрав Митрополита Київського і всієї України, Предстоятеля Православної Церкви України — Блаженнішого Епіфанія Думенка.

Томос про автокефалію

Томос про автокефалію Православної Церкви України був підписаний 5 січня 2019 року Вселенським Патріархом Варфоломієм I Архондонісом та членами Священного Синоду Вселенського патріархату.

6 січня 2019 року Вселенський Патріарх Варфоломій I Архондоніс вручив Томос Блаженнішому Епіфанію Думенку, Митрополиту Київському і всієї України, Предстоятелю Православної Церкви України, що стало актом канонічного визнання понад тисячолітнього права Української Церкви на самостійне, помісне буття та її повноцінного повернення до сім'ї Помісних Православних Церков.

Післяслово

Історія Української Церкви — це не історія розколів, а історія тернистого багатовікового шляху боротьби за вірність Богові, істині, свободі та відповідальності перед власним народом і власною совістю.

Об'єднавчий Всеукраїнський Помісний Православний Собор 15 грудня 2018 року став не створенням чогось нового, а поверненням до власних духовних джерел, до апостольських витоків і багатовікової української церковної традиції, освяченої молитвою, жертвністю та мученицьким свідченням.

Свята Софія Київська знову засвідчила перед історією і світом істину, що не підлягає сумніву:

Українська Церква була, є і буде — Церквою свого народу, у істині, свободі, правді та світлі Христовому.

Слава Богу!

Слава Україні!

Героям Слава!